

НАЗУСТРІЧ XII З'ЇЗДУ УКРАЇНСЬКОГО ГЕОГРАФІЧНОГО ТОВАРИСТВА

ВІД ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Перед важливими географічними форумами, до яких відносяться й з'їзди Українського географічного товариства, перед науковцями постають питання про місце географії в сучасному науковому просторі, про її методика та структуру за умов значного розширення об'єктного поля та предмета вивчення, про її роль та відповідність сучасним запитам суспільства.

Усім наукам властиво розвиватися завдяки отриманню новітніх знань. Це стосується і географії. В «Українському географічному журналі» неодноразово публікувалися статті стосовно предметної області географії (М.В. Багров, І.Г. Черваньов, О.Г. Топчієв, Л.Г. Руденко, С.А. Лісовський, Є.О. Маруняк та інші).

Поява чи уточнення нових завдань, що постають перед суспільством, змушує представників різних наук до більш чіткої їх параметризації. У «Порядку денному на XXI ст.» означено головну парадигму розвитку – парадигму збалансованого (сталого) розвитку, який передбачає узгодження економічної, соціальної та екологічної складових розвитку.

На жаль, з часу прийняття названого документа (1992 р.) не знайдено чітких механізмів реалізації цієї парадигми.

Шукаючи пояснення небажанню людей захистити своє майбутнє, можна назвати багато причин, серед яких політична заангажованість та економічне любіювання, низька транспарентність дій владної вертикалі в багатьох країнах, несвідомість громадян тощо. Існують значні розбіжності у баченні суті необхідних змін, перспектив і засобів досягнення людством збалансованого розвитку, організації взаємозв'язків, які мають визначати нові принципи взаємодії в системі «природа – суспільство» в разі досягнення збалансованого розвитку.

На нашу думку, одне з найважливіших місць тут посідає дезінтегрованість наукової спільноти, намагання розподілу тематики збалансованості за окремими галузями, що значною мірою суперечить сутності задуму та уповільнює продукування об'єктивних і придатних для управління знань. Парадоксальність цього підкреслюється добре відомою думкою В.І. Вернадського *про потребу проблемної орієнтації науки*, адже досягнення сталого розвитку є глобальною міждисциплінарною проблемою, вирішення якої неможливе за принципом галузевого підходу. Необхідна розробка цілісного, науково обґрунтованого плану дій щодо кінцевої мети, засобів, етапів здійснення й узгодження колективних дій суспільства та розроблення реально діючих ефективних механізмів щодо забезпечення реалізації концепції збалансованого розвитку. Це, в свою чергу, потребує значного розширення існуючої теоретико-методологічної бази збалансованого розвитку, формування обрисів спільної методологічної основи і, так чи інакше, вказує на потенційні, та, на жаль, недостатньо реалізовані можливості географічної науки.

Розглянемо основні аргументи на користь останньої тези.

Географія, майже на рівні з філософією, *вважається наукою синтетичною*, тобто такою, що об'єднує, відповідно до об'єкта пізнання, природничі та гуманітарні науки. Саме вона була і *залишається джерелом формування уявлень про простір*, середовище існування, від концептів до описів, від моделей до конкретних досліджень. Відповідно, сформульовані й місії географії – *«хорологічна, геопросторова, комплексності буття земного світу»*, а також думка про те, що *«географія унікальна тим, що лише вона бере на себе відповідальність за аналіз і опис у власному понятійно-термінологічному апараті всього комплексу явищ у їхніх територіальних сполученнях»* [М.В. Багров, Л.Г. Руденко, І.Г. Черваньов. УГЖ-2010. № 2].

Розглядаючи роль географічної науки у реалізації концепції збалансованого розвитку, інші автори зазначають: «Хоча географія, як і збалансований розвиток, як правило не піддається недвозначним визначенням, можна виокремити три теми, що її складають. Перша полягає у дослідженні взаємовідносин між людством та навколишнім середовищем. Друга – дослідження відмінностей та різних характеристик конкретних місць. Третя – це те, що географія має справу з документацією та аналізом просторових проявів різних явищ на поверхні Землі» [Exploring Sustainable Development: geographical Perspectives / edited by M. Purvis, A. Grainger, Earthcan. UK 2004].

Отже, йдеться про можливості досліджень на різних рівнях, із розумінням структури, зв'язків та взаємовідносин між об'єктами, з урахуванням часових параметрів. Варто звернути увагу і на **внутрішню структуру географічної науки**. За зрозумілої дискусійності щодо ідеальної репрезентації, у будь-якій моделі наявні «три кити» збалансованого розвитку – економіка, екологія, соціум (та частково «затінена» культурологічна/духовна складова). Незважаючи на інтенсивність процесів диференціації науки, спостерігаємо і певне розмивання «внутрішньогеографічних» меж шляхом здійснення «геосистемного підходу».

Щодо розуміння й використання «ландшафтної» чи «географічної» оболонки Землі, то нагадаю про забуте поняття «земного простору». Він заповнений різними природними, економічними, соціальними, культурологічними та іншими об'єктами, які існують на Землі і між якими є постійна взаємодія завдяки різним процесам, що відбуваються у земній корі та атмосфері.

Наслідки дії таких процесів призводять до змін окремих властивостей складових земного простору. Кожний із процесів змінює характер і силу свого впливу на земні об'єкти під впливом функціонування самих об'єктів, а також подібних процесів у земному просторі.

Існують різні виділи земного простору. Найбільш знаними є природні й суспільні виділи. Та, разом з тим, можна було б повернутись до інтегрального поняття «геосистема» у розумінні виділу земного простору з певними умовами і об'єктами (природного і суспільного походження), з наявністю просторових відношень величезної кількості процесів обміну енергією, речовинами та інформацією між матеріальними тілами і явищами.

За сутністю термін «геосистема» близький до терміну, який запроваджує академік М.А. Голубець – «**геосоціосистема**», обстоюючи актуальність формування такої галузі як **середовищезнавство** (укр. мовою від інвайронментології – науки про середовище, Environmental Science) як розділу науки про навколишнє еколого-соціально-економічне (геосоціосистемне) середовище життєдіяльності людини [М.А. Голубець. УГЖ. 2015. № 2].

У публікації в УГЖ, 2010 р., № 2, на яку ми вже посилалися, автори визначили основні парадигми подальшого розвитку географії. Суть їх полягає в тому, що об'єктом географії має стати інтегральний ресурс розвитку суспільства, яким є територія як найбільш значущий чинник і водночас найбільш нездоланий ліміт розвитку. Природні властивості території становлять її природний капітал, а в поєднанні з результатами економічної діяльності людини – інтегральний потенціал території. Вивчення цього капіталу та потенціалу й має бути загальним предметом вивчення географії як триєдиної (природнича + суспільна + технічна) науки.

У цьому номері УГЖ свої міркування щодо предметної області географії та її сучасних методологічних трансформацій виклав О.Г.Топчієв – професор Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

Сподіваємося, що ці важливі питання обговорюватимуться й на черговому з'їзді Українського географічного товариства.

Л.Г. Руденко